

Sezona 15/16.
Dario Fo
**SLUČAJNA SMRT
JEDNOG ANARHISTE**
Režija Maja Maletković

JDP

JUGOSLOVENSKO DRAMSKO POZORIŠTE

Beograd

www.beograd.rs

Sezona 2015/16.

Dario Fo
SLUČAJNA SMRT JEDNOG ANARHISTE
Režija Maja Maletković

Premijera 22. aprila 2016. u 20.30 časova na Sceni Studio JDP

Sadržaj

- 5 FABULATORE S JEZERA MAĐORE
Periša Perišić
- 11 FO I TRAGEDIJA (*UMORISMO*)
Donald Makmanus
- 12 AND ONE MAN IN HIS TIME PLAYS MANY PARTS
Sara Radojković
- 14 NEK SE OTVORI NOVI SVET
Razgovor s rediteljkom Majom Maletković vodila Jelena Kovačević
- 16 OD LAKRDIJE DO ANARHIJE
Devet pojmova
- 18 Biografije
- 21 Summary
- 23 Beleška o programu

Jugoslovensko dramsko pozorište

Dario Fo
SLUČAJNA SMRT JEDNOG ANARHISTE
Morte accidentale di un anarchico

Prevod Ivo Juriša

Režija Maja Maletković

Adaptacija / Dramaturgija Sara Radojković
Scenografija Vera Stanišić
Kostimografija Vladislava Joldžić
Kompozitor / Dizajn zvuka Danica Vujošević
Scenski govor Ljiljana Mrkić Popović

IGRAJU

Ludak NIKOLA ĐURIČKO
Načelnik policije BOJAN DIMITRIJEVIĆ
Inspektor Kalabrezi NIKOLA RAKOČEVIĆ
Inspektor Bertoco MILOŠ SAMOLOV
Novinarka MARTA BJELICA
Policajac JOAKIM TASIĆ

Organizator Vladimir Perišić

Inspicijent / Sufler Ksenija Ćirica

Majstor svetla Dejan Draganov
Majstor tona Krešo Horvatić

Premijera u petak, 22. aprila 2016. u 20.30 časova na Sceni Studio JDP.

© Sandra i Urbano Sintoni, Červija, 1998.
Fotografija dobijena ljubaznošću archivo.francarame.it

Periša Perišić

FABULATORE S JEZERA MAĐORE

Lokalni uticaji

Dario Fo rođen je 1926. u Sandanu, gradiću u Lombardiji, u blizini švajcarske granice, gde je Foov otac radio kao šef železničke stanice. Foova majka poticala je iz lokalne seoske porodice.

Njegov otac, Feliče, prethodno je radio kao zidar u Francuskoj i Nemačkoj, ali je takođe povremeno nastupao u lokalnim amaterskim dramskim produkcijama. Njegova majka, Pina Rota, bila je pravi izdanak seoskog stanovništva, porodice koja je tradicionalno negovala usmeno pripovedanje. No, možda najveći rani uticaj na Foovu buduću karijeru izvršio je njegov deda po majci Đuzepe – nadimak mu je bio *Bristin* – putujući prodavac voća i povrća koji je svoju klijentelu zabavljao preteranim i skandaloznim pričama. Fo je kao dečak često putovao s dedom.

Fo je dakle, odrastao u području u kom se još uvek neobično negovala tradicija usmenog pripovedanja, pripovedača (*fabulatori*) koji su na trgovima i javnim mestima pričali priče pune grotesknih i paradoksalnih obrta. Fo je, pride, upijao i priče lokalnih ribara, priče o gradovima na dnu jezera u kojima su tradicionalne uloge bivale zamenjene – žene bi se opijale po kafanama, sveštenici ispovedali svoje grehe, a zemljoposjednike bi redovno u tučama pobeđivali seljaci.

Još jedan uticaj može se naći i u triviji koju Fo neretko pominje u intervjuima; naime, obližnji grad bio je poznat po duvačima stakla: „Uobičajena bolest od koje se oboljevalo zvala se *silikoza*, sa prelaznom fazom koja se ogledala u pravom ludilu. Sećam se da je kombi gradskog veća počesto bio pun: koristili su ga da prevezu ludake do Varezea.

Sve u svemu, mešanje različitog stanovništva doprinelo je stvaranju maštovitog kulturnog podneblja zadojenog fantastikom: ljudi su uživali u pričanju/slušanju *lovačkih* priča.“

Ovi uticaji pratiće Foa tokom celog života – dobar deo govora prilikom dodele Nobelove nagrade, zapravo je priča koju je kao dete čuo od lokalnih pripovedača. Ono što Fo upija u formativnom dobu jeste umeće pripovedanja, još uvek bez upotrebe pozorišne rekvizite ili glumaca.

Istorijski / politički uticaji

U istorijskom i političkom kontekstu, Foov adolescentski period obeležio je Drugi svetski rat, koji je izbio kada je on imao 14 godina. Fo je trebalo da krene na služenje vojnog roka u maju 1944, ali je dezertirao pridruživši se svom ocu, koji je bio pripadnik antifašističkog pokreta, pomažući savezničkim zarobljenicima i jevrejskim izbeglicama da prebegnu u Švajcarsku. Foov otac bio je sekretar ogranaka Socijalističke partije pre dolaska fašista na vlast, i postao je vojni komandant lokalnog pokreta Otpora, dok je Foova majka pružala pomoć ranjenim partizanima.

Na kraju rata Fo upisuje studije arhitekture na Akademiji Brera u Milanu, ali ih ne završava. Umesto toga, otkriva svet politike i čari kosmopolitizma: „Bili smo apsolutni ignoramus. Ništa nismo znali pa smo se strasno, grčevito trudili da pročitamo sve što bi nam dopalo šaka... I onda smo međusobno razgovarali, inspirišući jedni druge, u želji da saznamo što više i oprobamo se gotovo u svemu. Noću, takoreći, nismo spavali. Razgovarali bismo do zore; činilo se da je Pariz iza ugla.“

Foov prijatelj, slikar Alik Kavalijere ističe: „Fo je po prirodi bio ekspresivan, dramatičan, ali nije bio preterano politički napredan. On je sazrevao sporije od svih nas; njegova posvećenost političkom aktivizmu razvijala se isključivo preko privatnih veza.“

Veoma uticajan intelektualac u to vreme bio je marksista Antonio Gramši, koji je umro u zatvoru 1937, a čija je *Pisma iz zatvora* objavio PCI 1947. Iako su u prvom izdanju cenzurisana imena marksista, kao što su Amadeo Bordiga, Roza Luksemburg i Lav Trocki – tada partijski žigosani kao „fašisti“ – jedna od glavnih Gramšijevih teza odnosila se na ulogu intelektualaca u stvaranju kontrastruje, koja će na kraju prevagnuti nad ideološkom dominacijom vladajuće klase.

Gramšiju je, naravno, bilo jasno da je ova kontrastruja samo deo daleko kompleksnijeg rata protiv vladajuće klase, ali Komunistička partija Italije zanemaruje klasne sukobe ističući koliko je ideologija važna, te tako uspeva da zavede i pridobije mnoge mlade intelektualce tog vremena.

Gotovo svi Foovi prijatelji u tom trenutku bili su članovi Komunističke partije (PCI), ali on im se nikada nije pridružio.

U osvrtu na pomenuti period, četrdeset godina kasnije, Fo je izjavio: „Moj put bio je put revolta, pobune protiv vladajućeg državnog licemerja, laži i prevara, kojima sam još kao student svedočio. Kao što Marks kaže: ‘Vladajuće ideje u društvu – ideje su vladajuće klase’, a u to vreme samo je vladajuća klasa mogla izraziti svoju kulturu. Moja klasa, zato, klasa seljaka i radnika, posmatrana je kao parazit koji živi van te kulture i oponaša neke od njenih proizvoda.“

Formalni / profesionalni uticaji

Što se profesionalnih uticaja tiče, pored studija arhitekture i druženja sa umetnicima, piscima i slikarima kasnih 1940-ih u Milanu, koji su ga i uveli u svet pozorišta, tri formalna uticaja ne mogu se pri nabranjanju, zaobići: francuska farsa, neorealistički film i pozorište Eduarda de Filipa.

Zanimala ga je takođe i scenografija kao i slikarstvo, oblasti bliske arhitekturi koju je studirao.

Godine 1952, Fo doživljava svoj prvi profesionalni nastup, kada po narudžbini piše niz skečeva za RAI – državni radio i TV kanal. Svaki šou (serijal u formi monologa) imao je stalnu temu, izvrtanje naglavačke zdravorazumskog pogleda na svet, isticanje paradoksa. Šou u nastavcima bio je poznat pod nazivom *Siroti mališa* (napisan u milanskom dijalektu), a Fo je u njega utkao i neke od priča koje je kao dete čuo od usmenih pripovedača iz rodnog kraja. Napisao je 18 skečeva, nastavaka, sve dok ih cenzor nije zabranio. Te emisije bile su bitna prekretnica u njegovom pozorišnom razvoju jer su predstavljale dramaturški/scenaristički poligon za kasnije stvaralaštvo, umesto dotadašnjih iskustava, koja su jednostavno podrazumevala izvođenja i improvizaciju.

Foov prvi značajniji pozorišni nastup bio je u reviji koja se sastojala od 24 skeča, *Prstom u oko*, prvi put izvedenoj 1953, a čiji je koautor pored Foa bio stručnjak za pantomimu, Žak Lekok. On se razlikovao od savremenika, kao što je Marsel Marso, pošto su ga, kao i Foa, zanimali projekti u kojima plesne, pevačke i jezičke deonice čine celinu. Mada će se kasnije profesionalno razići, Fo nikada nije negirao da je baš od Lekoka naučio mnogo toga: kako, recimo, da koristi scenu u celini, ili kako da izrazi različite vrste smeha, ili kako da formira facijalne ekspresije koje komuniciraju suprotno od onoga što govore, kao i različite načine scenskog pokreta... Fo se u tom periodu okušao i kao scenograf i kostimograf.

Bio je to ambiciozan projekat, ne bi li se tradicionalnoj istoriji uprlo *prstom u oko*, što je Fo jednom prilikom i objasnio: „Poenta je u rušenju mitova koje su fašisti uspostavili, a hrišćanski demokrati očuvali. Mit o junaku, prema kom samo veliki ljudi grade istoriju. Mit o porodici i *poželjnim* oblicima moralnosti. Kulture kao produkta intelektualne elite. Mi smo pak nudili kontru – skečeve o egipatskim robovima koji su gradili piramide a ne o faraonima, priču o bezimenom

**IZOSTAVLJENE
STRANICE...**

Sara Radojković

AND ONE MAN IN HIS TIME PLAYS MANY PARTS

Nije teško uočiti metadramske reference u tekstu Darija Foa. Lik Ludaka pati od *histriomanije*, parafrazira Šekspira dok priča o vladarima koji puđaju pse na pobunjene seljake ne bi li ih na kraju pobili, kritikuje Bertoca i Načelnika policije zbog izjava u zapisniku jer smatra da su patetične i „pregažene“, moli ih da pisanje prepuste „italijanskim sineastima“ i optužuje medije da proizvode najgoru vrstu katarze, koja pojedinca lišava odgovornosti. Ipak, to što je Fo uočio prirodu dramskog mehanizma i dramsku potentnost u samoj paradoksalnosti situacije vezane za smrt Đuzepa Pinelija, u jednakoj je meri genijalno koliko i tragično. Kao što svaka plodna i dobro postavljena dramska situacija može da se razvije i „prenese“ u što šire „područje igre“, tako je Fo ovu dramsku situaciju pretvorio u globalnu geopolitičku sliku sveta.

Za razliku od Šekspirove vizije sveta „all the world's a stage“, vizura koju Fo nudi ne odnosi se na sedam razvojnih faza, kroz koje čovek prolazi tokom svog života i koje mora prihvatiti kao neminovnost, već se odnosi na voljno preuzimanje društvenih uloga u kojima su oni na moći istovremeno i reditelji, i pisci, i glavni akteri. U slučaju smrti Đuzepa Pinelija, državni mehanizmi služe se pozorišnim postupcima da bi prekrojili istinu, ali nevešti policajci, koje niko nije „izbrifovao“ na vreme, tačnije, uputio u tajne pozorišne prakse, imali su tu nesreću da u životu nalete na Darija Foa (u drami – na histriomaničnog ludaka). To je dovelo do toga da jedno iskonsko pozorište, koje se oslanja na tradiciju lucidnih uličnih pripovedača i forme pučkog teatra, pokaže svoju dominaciju u odnosu na nevešto teatralne pokušaje prikriivanja istine. Posebnost, dragocenost ovog dela je u tome što Ludak (Fo) svojim izvođačkim umećem

gledaocima daruje jedan „čarobni durbin“ koji im iščaši perspektivu taman toliko koliko su oni kadri da i pored slojeva laži i obmana, zapravo, sagledaju istinu. Desi se, dakle to, da jedno pozorište, posredstvom humora, ni manje ni više, stekne moć da raskrinka ono drugo – lažno.

U razvijenijim zemljama dobar politički advertajzing obuhvata čvrsto postavljen koncept (po mogućstvu, kapitalističko-virusnog¹ karaktera) dok se u zemljama koje se više igraju državnosti nego što su države, cela stvar pretvara u mučno pozorišno iskustvo u kom se više ne zna ko je lud – a ko normalan. Onda kad su advertajzing, krizne i regularne PR službe nasušnije od stručnosti rukovodstva jedne vlade, dramske se strukture prelivaju u rejon realnog života u kom dostižu svoj vrhunac. Nekada su „narodni“ vidovi zabave, poput Foovog pozorišnog ali i televizijskog rada, predstavljali nišu za nekompromitovano polje aktivističkog umetničkog delovanja. On je to uočio i iskoristio tako da su njegova dela tada služila kao vid umetničke kontraobaveštajne službe. Danas, u borbi oko prekrajanja realnosti i uspostavljanja hegemonije nad javnim mnjenjem više se niko ne ograđuje od „nižih“ vidova predstavljačkih praksi, a svaka vlada danas ima svoj tim za *spinovanje* koji se zanima *kontraobaveštajnim* poslom.

Zbog toga se postavlja pitanje – da li će dramski mehanizmi, koji funkcionišu van pozorišnih okvira, pozorištu oduzeti subverzivni karakter ili će ono zauvek moći da se osloni na nepresušnu moć transformacije i satiričnu ubojitost jednog buntovnog klovna.

¹ Viralni sadržaj je onaj koji se poput virusa prenosi brzo i širi na što veći broj ljudi

**IZOSTAVLJENE
STRANICE...**

DARIO FO

(San Giano, 1926) Plays by the Italian Nobel Prize laureate Dario Fo were influenced by commedia dell' arte, the French farce, neorealist cinema and theatre of Eduardo De Filippo, include over 80 plays, and critically view the world we live in today – the world of organised crime, state corruption, political murders, religious intolerance (hypocrisy and dogmatism of the Catholic church), terrorist attacks and conflicts both in Italy and the Middle East, but also the USA. Fo's plays, among which *Accidental Death of an Anarchist*, 1970/71, certainly stands out, have been translated into at least 30 languages worldwide. Even after more than half a century, Dario Fo is still the leading Italian playwright: his perseverance in the intention to speak in the name of the students, the working class, the disenfranchised, with a voice of a dramatist that is far more truthful than the *god abiding* statements of the establishment. His incessant challenging of the authority of the state and official truths is at the level of an individual carnivalisation of reality. Laughter, ridicule, parody, satire, grotesque, these are – if we were to try to sum up – theatrical means, but also elements, of Fo's tremendous power as an actor and a narrator. His multilayered language is very close to the disturbing musicality of his plays.

MAJA MALETKOVIC

Graduated from the department of Theatre and Radio Directing of Faculty of Dramatic Arts in Belgrade with the production of *Rabbits are Fast Food* (Belgrade Drama Theatre, 2013). Obtained her MA with the production of *Volvo Trucks* (Atelje 212, 2014). Directed the play *What the Fuck are We Doing Here?* (Mikser House independent production) that has become a part of Yugoslav Drama Theatre repertoire. Founder of the “Conflict” company, whose productions of *Between and Around Violence* and *In Motion* were part of the off programme of Sterijino pozorje festival and Besancon festival in France. A choreodrama featuring dancers from Greece, Brazil and Germany, *Water/Paper/Me* was shown at Kinitras Studio in Athens in 2013. She is an active member of INSTED, an Amsterdam based organisation of students and professional directors and took part in a number of their workshops.

ABOUT THE PRODUCTION

Maja Maletković: Fo is a people's writer. Fo leads his audience, he feeds it, but also entertains it. When Fo received Nobel Prize in 1997, he brought a part of the cultural elite in a state of absolute revolt, who then claimed that such a significant award should not be given to a 'clown and a people entertainer'. However, the use of parody and farce in all of his work, including the play *Accidental Death of an Anarchist*, for which he was often criticised, is a conscious political decision on his part. The power of this play, but also our production, is in the laughter it stirs among the audience. Laughter gives us power. What we laugh at doesn't scare us; and we can only find something funny if we understand it. Laughter, laughter, laughter is our victory.

Marta
Bjelica

Novinarka

Joakim
Tasić

Policajac

Maja
Maletković

Rediteljka

Beleška o programu

U pripremi ovog programa korišteni su sledeći izvori:

Tom Behan: *Revolutionary Theatre*. London/Sterling/Virginia, 2000

Blackwellova enciklopedija političke misli. Zagreb, DEMETRA, 2003.

Ron Jenkins: *Subversive Laughter*. New York, Free Press, 1994

Ron Jenkins: *Dario Fo and Franca Rame: Artful Laughter*. Fountainville, Aperture, 2001

Aleksandra Jovičević: „Dvorska luda švedskog kralja“ u: *Scena*, Novi Sad, knj. II, br. 5-6, god. XXXIII, 1997.

Donald McManus: *No kidding*. Newark – London, Delaware, 2003

Zahvaljujemo na pomoći prof. dr Dušici Todorović Lakavi s Katedre za italijanistiku Filološkog fakulteta u Beogradu.

Prevod s engleskog priloga „Fo i tragedija (*umorismo*)“: Vesna Radovanović

Prevod na engleski za Summary: Marija Stojanović

Fotografije glumaca: Nenad Petrović

Fotografija Darija Foa © Sandra e Urbano Sintoni, Cervia, 1998 Foto per gentile concessione di archivio.francarama.it

Dizajn plakata i korica: McCann Beograd

Dizajn programa: Adam Rakičević

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије,
Београд

821.131.1-2:792.091(083.97)

821.131.1.09 Фо Д.(083.97)

DARIO Fo: Slučajna smrt jednog anarhiste: premijera 22. aprila 2016. na sceni "Studio" JDP-a : sezona 2015/16 / [program uredili Jelena Kovačević ... [et al.] ; fotografije Nenad Petrović]. - Beograd : Jugoslovensko dramsko pozorište, 2016 (Beograd : Digital Printing Center).

- 23 str. : fotogr. ; 21 cm

Tiraž 300. - Biografije: str. 18-19.

ISBN 978-86-80513-80-5

а) Фо, Дарио (1926-) - "Случајна смрт једног анархисте" - Сценско извођење - Програми
COBISS.SR-ID 222803212

**Raiffeisen
BANK**

Jugoslovensko dramsko pozorište
Kralja Milana 50
11000 Beograd

Direktor

Tamara Vučković Manojlović

MAX FACTOR X

Umetnički direktor
Gorčin Stojanović

Program uredili
Jelena Kovačević
Miloš Krečković
Periša Perišić
Sara Radojković
Gorčin Stojanović

MEDIJSKI SPONZOR

PRIJATELJ KUĆE

www.jdp.rs
Telefoni blagajne
2644 447 i 3061 957

Štampa
Digital Printing Center
Tiraž 300